

КОСМОЦЕНТРИЗМ У ПОСТНЕКЛАСИЧНІЙ ПЕРСПЕКТИВІ: ЯВНІ ТА НЕЯВНІ ПЕРЕДУМОВИ СТАНОВЛЕННЯ НАУКОВОГО ЗНАННЯ

Постнекласичний період розвитку науки суттєво вплинув на світогляд сучасної людини. Починаючи з останньої третини минулого сторіччя, проблема співвідношення людини і світу набуває все нових смислових відтінків, розгортаючи перед філософією нові горизонти осмислення цієї, майже одвічної, проблеми.

Історичні аспекти наукового поступу досить детально проаналізовано в сучасній літературі (згадаймо загальноприйнятту класифікацію запропоновану В.Стьопіним – «класика-некласика-постнекласика» [див.3]), однак, постнекласична раціональність досі залишається «відкритою» темою, і не перестає бути предметом дискусій сучасної інтелектуальної спільноти. Всупереч такій невизначеності, все ж існує характерна риса, котра вирізняє постнекласичну науку від попередніх парадигм раціональності. На нашу думку, найбільш влучно виокремив цю особливість В. Войцехович: «Роль суб'єкта в новій науці, – пише філософ, – ще більш посилилась, оскільки людиномірні системи стали основним предметом вивчення» [1].

Інтерес до суб'єкта наукової діяльності *актуалізує* проблему кореляції явного та неявного знання в сучасній методології. На передній край дискусій виносяться питання методологічного значення імпліцитних компонентів наукового знання, ціннісних передумов пізнавального процесу, невербальних та неартикульованих елементів наукової діяльності тощо. Цілісність наукового знання, що є одним з ідеалів постнекласичної раціональності, спонукає методологію шукати нові шляхи синтезу явного і неявного, раціонального та духовного, об'єктивного та особистісного тощо.

Рухаючись в руслі окресленого, зазначимо, що проблема неявних передумов наукового пізнання тісно пов'язана з поняттям космоцентризму. Спершу може здатися, що сучасна наука та космоцентризм не мають нічого спільного, оскільки останній є надбанням античної натурфілософії. Не дивлячись на хронологічну розбіжність між цими двома періодами, що становить більше 2 тисячоліть, методологічна самосвідомість сучасної науки має дуже багато спільного зі стилем філософування античних мислителів.

На світоглядній спорідненості космоцентризму з сучасною наукою, передусім, наголошували відомі вчені-природничники, серед яких: *Н.Бор, В.*

Войцехович, В.Гайзенберг, П.Дірак, А.Мігдал, Е.Шр'юдінгер та ін. До них долучається ціла плеяда сучасних методологів та філософів науки, зокрема *І.Добронравова, Б.Пружинін, М.Марчук, В.Стьопін, В.Юлов*. Разом з цим слід згадати відомих дослідників античної філософії *Ф.Коплстона, А.Лосева, Б.Рассела, А.Чанишева*.

Прагнення сучасної науки до синтезу явного і неявного знання в цілісну систему, котра б адекватно репрезентувала результати пізнання, посилило інтерес до проблеми позараціонального, недискурсивного, неартикульованого, езотеричного тощо. А, власне, сам ідеал науки, що так старанно намагаються реалізувати сучасні методологи, являє собою не що інше як вдосконалений варіант античного космоцентризму, оскільки, досі лише грекам вдавалося з такою елегантністю пов'язати раціональне та ірраціональне начало в єдину систему. З цього приводу слід згадати слова відомого фізика Е.Шр'юдінгера. «... мислителі, котрі починали створювати сучасну науку, – пише вчений, – не починали все з самого початку. Хоча вони і змушені були дещо почерпнути з перших століть нашої ери, насправді вони відродили та продовжили античну науку та філософію» [4, с.17]. На відміну від сучасної філософії науки, у греків навіть не поставало питання про синтез знання, розумне і нерозумне (темне) начало були данністю, а бажання виокремити раціональний метод не було самоціллю натурфілософії, основне завдання філософа – любити мудрість, прагнути до неї, балансує на грані здорового глузду та божевілля.

Містицизм, релігійні вірування, етичні наративи, розглядалися греками в тому самому контексті, що і проблема атомів, походження світу, теорема Піфагора тощо. Разом з тим, як вважає Е. Шр'юдінгер, існують два шляхи пізнання – шлях розуму та шлях серця між якими в наш час існує величезна стіна, проте в греків її просто не було, вони не так різко розмежовували теоретичне та містико-езотеричне знання, вважаючи їх абсолютно рівноправними по відношенню до здатності відображати реальність [див.4, с.15-18].

Філософські системи Геракліта, Парменіда, Демокріта, софістів, Піфагора, Платона та ін., в значній мірі передбачають методи сучасного природознавства. До прикладу, гераклітівський вогонь є недоведена теорія відносності, що знайшла своє підтвердження тільки на початку ХХ ст у славнозвісній формулі А. Айнштейна [$E=mc^2$], де на теоретичному рівні описується пряма взаємозалежність маси та енергії. «Уявлення сучасної фізики споріднені з філософськими ідеями Геракліта, - пише В.Гайзенберг, - якщо тільки елемент «вогонь» інтерпретувати як енергію. Енергія є

першодвигун. Вона трактується в якості кінцевої причини всіх змін і може перетворюватись в матерію, тепло і світло» [2, с.36]. Отже вогонь – це енергія з якої усе виникає і з якої усе утворюється. Можна тільки захоплюватися інтуїтивним прозрінням натурфілософа, що за відсутності відповідних методів, з такою точністю описував сутність будови Всесвіту. Можна навести ще багато аналогій, що свідчать про спорідненість античного космоцентризму та постнекласичної раціональності.

Так Піфагор і його числова модель Всесвіту знайшли своє вираження в сучасній фізиці та кібернетиці. Проте більшість авторів, посилаючись на піфагореїзм, забувають про його спорідненість з містикою та релігією. «Саме в піфагорійській школі, – зазначає В.Гайзенберг, – встановлено взаємозв'язок між релігією та математикою, котра, починаючи з того далекого часу, сильно вплинула на людське мислення. Піфагорейці вперше усвідомили творчу силу математики» [2, с.34]. Це вказує на нерозривний взаємозв'язок наукового та позанаукового знання у піфагореїзмі. Нагадаємо, що у класичній та некласичній методології робилися спроби раз і назавжди виокремити науку з поміж інших сфер діяльності, що ставило наукове знання в опозицію до будь-якого іншого. З точки зору сучасного природознавства, знання про Всесвіт повинні ґрунтуватися на ідеї єдності явних та неявних когнітивних передумов. «сучасна фізика іде вперед по тому ж шляху, по якому йшли Платон і піфагорейці. Цей розвиток фізики виглядає так, ніби в кінці його буде досягнуто дуже простого формулювання закону природи, така проста, якою її надіявся бачити ще Платон» [2, с.38].

Очевидно, що методологічною основою античного світогляду була опора на позараціональне, тобто інтуїтивне, езотеричне, неявне. Регулятивом пізнавальної діяльності виступало внутрішнє відчуття краси Всесвіту, а не строге слідування методологічним наративам. Останнє характерно для класичної та некласичної моделей раціональності. Постнекласична методологія, вслід за натурфілософськими уявленнями, ґрунтується на ідеї доповняльності явних та неявних компонент наукового знання.

Отже, характерними особливостями сучасної науки є той факт, що сфера духовного, особистісного, ментального поступово відвойовує собі місце в так званій постметодології. Такі дисципліни як синергетика, конструктивістська епістемологія, аксіологія науки тощо, суттєво розширили поняття «наукове знання», в структуру якого, окрім явних, вербальних ознак, включені також і неявні елементи. Усі зазначені ознаки вказують на світоглядну спорідненість сучасної науки з античним космоцентризмом, що в

постнекласичній перспективі набуває нових ознак, та становить методологічне підґрунтя новітніх наукових досліджень.

1. Войцехович В.Э. Эволюция науки: от знания к пониманию, от классического знания к постнеклассическому пониманию реальности/ В.Э.Войцехович [Электронный ресурс]. – режим доступа <http://elenakosilova.narod.ru/studia2/lovejoy.htm>
2. Гейзенберг В. Физика и философия// Гейзенберг В. – М.: Наука, 1989, – С. 3-132. Перевод с немецкого И.А. Акчурина и Э.П. Андреева
3. Степин В.С. Классика, неклассика, постнеклассика: критерии различения // Постнеклассика: философия, наука, культура: Коллективная монография / Отв. ред. Л.П.Киященко и В.С. Степин. СПб.: Издательский дом «Мирь», 2009. – С.249-296.
4. Шредингер Э. Природа и греки// Э. Шредингер – Ижевск: НИЦ «Регулярная и хаотическая динамика», 2001. – 80с.

Олена Переломова

Сумський державний університет, м. Суми

ХУДОЖНЯ ТВОРЧІСТЬ ЯК АКТ ВЗАЄМОДІЇ ЛЮДИНИ ЗІ СВІТОМ

Суспільство завжди потребувало інтелектуального, творчого потенціалу особистості. І сьогодні в епоху інтенсивної технологізації інформатизованого суспільства, єдиного глобального інформаційного простору людині конче необхідно мати можливість реалізувати свою самобутність у ставленні до інших членів суспільства і до світу в цілому. Творчість особистості – це спосіб самовираження, оприявлення своєї сутності, один із найпевніших способів подолання відчуження в соціумі, шлях до пізнання істини, бо саме у творчості розкривається цінність кожної істоти як унікальної, неповторної.

У філософії й психології творчість розуміють як діяльність, яка створює матеріальні та духовні цінності й водночас підносить творця до рівня духовного буття. У процесі самовираження відбувається олюднення світу і не лише в раціонально доцільних, але й у художніх формах. Художня творчість є вершиною людської діяльності, у процесі якої відбувається творення нової ідеальної реальності. На думку Е. Муньє, лише через художню творчість можна виразити сутність божественної трансценденції, бо лише символічна мова мистецтва має здатність поєднувати людське і божественне, проникати у внутрішній світ людини.

Художня творчість є головним моментом існування людини, вона є своєрідним діалогом між світом речей і творчою особистістю, духовним діалогом між особистістю і соціумом, якому вона повідомляє своє внутрішнє